

EMBER GYŐZŐ: Magyarország súlya a Habsburg Birodalomban
in: Magyarország története, 1686-1790. (Főszerk.: Ember Győző, Heckenast Gusztáv) Bp.,
1989. I. köt.
357–360. p.

[...] De nem csupán az uralkodó abszolútizmusnak és a nemesi rendiségnek a jellege változott meg az 1760-as évek elejére, megváltozott Magyarország jelentősége, súlya is a Habsburgok osztrák birodalmában.

Annak a változásnak a jelentőségét, hogy Magyarországról kerekén másfél százados hódoltság után sikerült a törököt kiűzni, I. Lipót bécsi udvarában azonnal felismerték. Alig foglalták vissza Budát, a felszabadító háború még javában folyt, amikor nagyszabású reformtervet dolgoztak ki nemcsak az újonnan visszaszerzett területeknek, hanem az egész országnak a kormányzására vonatkozólag, a Kollonich Lipót nevéhez fűződött *Einrichtungswerket*.

A Habsburgok osztrák birodalma ekkor még viszonylag nem nagy ország volt, jóval jelentéktelenebb, mint a másik Habsburg-ág spanyol birodalma, nem is tartozott az európai nagyhatalmak élvonalába. Érthető, hogy Magyarország felszabadításának nagy jelentőséget tulajdonítottak.

A Rákóczi-szabadságharc nemigen volt alkalmas arra, hogy Magyarország értékét a bécsi udvar szemében megnövelje. Más fejlemények álltak az érdeklődés homlokterében: a spanyol Habsburgok birodalmának sorsa.

A spanyol örökösödési háború kimenetele megváltoztatta nemcsak a Habsburgok osztrák birodalmának helyzetét Európa hatalmasságai között, hanem Magyarország viszonylagos súlyát is ezen a birodalmon belül. Ausztria Európa nagyhatalmai közé emelkedett, Magyarország veszített jelentőségéből a bécsi udvarvezető politikusainak szemében.

III. Károlyról tudjuk, hogy milyen nehezen mondott le az atyja által neki szánt spanyol trónról. A Spanyolországban töltött évek kitörölhetetlen hatást gyakoroltak reá, udvarában a spanyol szokásokat, szertartásokat tartotta meg. Egész uralkodásán két politikai vezérfonal húzódott végig: a spanyol örökség megtartása és – fia nem lévén – birodalmának biztosítása leánya számára. Az e két cél érdekében folytatott diplomáciai tárgyalások, szerződések és szövetségek kötése és bontása, háborúkkal vegyítve, kötötték le érdeklődését és idejét. Magyarországra egyikből sem sok jutott.

Legfontosabb az volt a számára, hogy az országban belső béke és nyugalom legyen. Ez a törekvése határozta meg magyarországi, a magyar rendiséggel szembeni mérsékelt politikáját is. Ez a politika pedig nagyon megfelelt a magyar rendeknek, amelyek kiváltságos helyzetük megtartását, anyagi gyarapodásukat mindennél előbbre helyezték.

Mária Terézia uralkodásának első felében a birodalom megtartása, a belső reformok, a diplomácia és a háborúk Magyarországot ugyanúgy háttérbe szorították, mint atyja életében.

A magyar kérdés az örökösödési háborúk befejeztével, a birodalom belső reformjai után került újra a bécsi udvar érdeklődésének fókuszába. Addigra nemcsak a birodalomban változott meg sok minden III. Károly trónra léptének viszonyaihoz képest, hanem Magyarország sem volt ugyanaz, mint a szatmári béke megkötésének idején.

Birodalmi érdek – magyar érdek

Akár Magyarország helyzetének, jelentőségének, súlyának alakulását nézzük a Habsburgok 18. századi osztrák birodalmában, akár a magyar rendiség és az uralkodói abszolútizmus változásait – mind önmagukban, mind pedig egymáshoz való viszonyukban –, egy tényezőt sohasem szabad szem elől téveszteni. Azt tudniillik, hogy Magyarország továbbra is egy idegen birodalomnak maradt most már örökös országa, egyik a sok közül; hogy az uralkodói abszolútizmus idegen volt, a vele szemben álló rendiség pedig magyar. Ez a tény adott a magyar történetnek a 18. században is olyan sajátos jelleget, amely megkülönböztette ama szerencsésebb országok történetétől, amelyekben a gazdasági és társadalmi fejlődés amúgy is bonyolult menetét nem kuszálta még jobban össze a függetlenség problémája, ahol a tőkés termelési viszonyok kibontakozása során nem csupán polgári nemzetállamot, hanem egyben független államot kellett kialakítani.

Az a tény, hogy Magyarországon idegen abszolútizmus állott szemben magyar rendiséggel, viszonyukat kétségtelenül módosította ugyan, a két szemben álló fél alapjellegét azonban nem változtatta meg. Az abszolútizmus alapján véve abszolútizmus maradt, a rendiség sem szűnt meg rendiség lenni. Elsősorban ebben az alapjellegükben kell néznünk és megítélnünk őket, nem pedig idegen vagy magyar mivoltukban. Az abszolútizmust nem ítélnéljük el csak azért, mert idegen volt, a rendiséget nem menthetjük fel egyedül magyar nemzetisége alapján.

Amikor a Habsburg-abszolútizmus viszonyát a magyar rendiséghez vizsgáljuk, sohasem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy egy összetett birodalomnak volt az államformája, politikája minden vonatkozásban össz Birodalmi politika volt. A birodalomhoz tartozó egyik ország sem kívánhatta jogosan azt, hogy ez a politika az egésznek az érdekét ne helyezze a részek érdeke fölé. Nem kívánhatta természetesen azt sem, hogy az egyes részeket úgy tekintse, olyan politikát folytasson velük szemben, mintha teljesen önállóak lennének, ha ez a politika az egésznek az érdekével nem volt összeegyeztethető. Jogosan kívánhatta, sőt követelhetette azonban meg, hogy az egyiket ne részesítse indokolatlan előnyben a másikkal szemben. Nem lehetett például jogosan nehezményezni, hogy a birodalmi politika bizonyos iparágak fejlesztését nem támogatta minden országban egyformán. Az viszont teljes joggal kifogásolható volt, ha az egyik országban megakadályozta bizonyos iparágak fejlődését, noha azok feltételei nem voltak rosszabbak, mint egy másik országban, amelyben pedig támogatta őket.

Amikor a Habsburg-abszolútizmus magyarországi politikája fölött ítéletet mondunk, akkor két alapszempontra érvényesítésével tehetjük azt. Az egyik: megtett-e mindent az ország érdekében, ami az egész birodalom érdekével nem ellenkezett. A másik: tett-e olyat, ami az ország érdekével ellenkezett, és amit nem az egész birodalom, hanem csak valamelyik másik ország érdeke kívánt. Illetve: elmulasztott-e megtenni olyat, amit az ország érdeke kívánt, és ami az egész birodalomnak is érdekében állott, csak azért, mert egy másik ország érdekét sértette volna.

Nem könnyű ezeket a szempontokat érvényesíteni, mert könnyen nemzetietlennek minősítik azt, aki ezt teszi. A történetészt azonban ez a veszély sem riaszthatja el, térítheti le az igazság keresésének útjáról.